vyoma
॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
Saṃskṛtam . Saṃskṛtiḥ . Saṃskāraḥ

Neetichandrika

Collection of simple Subhashita-s (Sanskrit explanation)

नीतिचन्द्रिका

सुभाषितसङ्ग्रहः (संस्कृतभाषया विवरणम्)

04| Shlokas 13-16

Teacher:

Dr. Nagaratna Hegde

vyoma
॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
Saṃskṛtam . Saṃskṛtiḥ . Saṃskāraḥ

Neetichandrika

Collection of simple Subhashita-s (Sanskrit explanation)

नीतिचन्द्रिका

सुभाषितसङ्ग्रहः (संस्कृतभाषया विवरणम्)

Teacher:

Dr. Nagaratna Hegde

नीतिचन्द्रिका

आचारः परमो धर्मः श्रुत्युक्तः स्मार्त एव च ।
तस्मादस्मिन् सदा युक्तो नित्यं स्यादात्मवान् द्विजः ॥ १३ ॥

पदविभागः

आचारः, परमः, धर्मः, श्रुति-उक्तः, स्मार्तः, एव, च, तस्मात्, अस्मिन्, सदा, युक्तः, नित्यम्, स्यात्, आत्मवान्, द्विजः ।

अन्वयः

श्रुत्युक्तः, स्मार्तः आचारः एव परमः धर्मः । तस्मात् आत्मवान् द्विजः अस्मिन् नित्यं सदा युक्तः स्यात् ।

कठिनपदार्थः

- परमः = श्रेष्ठः ।
- द्विजः = ब्राह्मणः ।

नीतिचन्द्रिका

आचारः परमो धर्मः श्रुत्युक्तः स्मार्त एव च ।
तस्मादस्मिन् सदा युक्तो नित्यं स्यादात्मवान् द्विजः ॥ १३ ॥

भावार्थः

वेदेषु उक्तः स्मार्तः आचारः एव श्रेष्ठः धर्मः । अतः आत्मवान् निर्विकारचित्तः ब्राह्मणः सर्वदा आचारयुक्तः स्यात् ।

नीतिचन्द्रिका

आदौ माता गुरोः पत्नी ब्राह्मणी राजपत्निका ।
धेनुर्धात्री तथा पृथ्वी सप्तैता मातरः स्मृताः ॥ १४ ॥

पदविभागः

आदौ, माता, गुरोः, पत्नी, ब्राह्मणी, राज-पत्निका, धेनुः, धात्री, तथा, पृथ्वी, सप्त, एताः, मातरः, स्मृताः ।

अन्वयः

आदौ माता, गुरोः पत्नी, ब्राह्मणी, राज-पत्निका, धेनुः, धात्री तथा पृथ्वी एताः सप्त मातरः (इति) स्मृताः ।

कठिनपदार्थः

- आदौ = आरम्भे ।
- धेनुः = गौः ।

नीतिचन्द्रिका

आदौ माता गुरोः पत्नी ब्राह्मणी राजपत्निका ।
धेनुर्धात्री तथा पृथ्वी सप्तैता मातरः स्मृताः ॥ १४ ॥

भावार्थः

सप्त मातरः श्रेष्ठाः इति ग्रन्थे उल्लिखितम् । ताः च - आदौ माता, गुरोः पत्नी, ब्राह्मणी, राज्ञः पत्नी, गौः, धात्री (पोषणकर्त्री), भूमिः ।

नीतिचन्द्रिका

आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः ।
तज्जयः सम्पदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यताम् ॥ १५ ॥

पदविभागः

आपदाम्, कथितः, पन्थाः, इन्द्रियाणाम्, असंयमः, तत्-जयः, सम्पदाम्, मार्गः, येन, इष्टम्, तेन, गम्यताम् ।

अन्वयः

इन्द्रियाणाम् असंयमः आपदां पन्थाः (इति) कथितः । तत्-जयः सम्पदां मार्गः (भवति) । (तस्मात्) येन इष्टं तेन गम्यताम् ।

कठिनपदार्थः

- आपदाम् = कष्टानाम् ।
- पन्थाः = मार्गः ।
- कथितः = उक्तः ।

नीतिचन्द्रिका

आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः ।
तज्जयः सम्पदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यताम् ॥ १५ ॥

भावार्थः

इन्द्रियाणाम् असंयमः आपदां मार्गः भविष्यति इति पूर्वजैः उक्तम् । इन्द्रियाणां जयः अथवा नियन्त्रणं सम्पदां मार्गः इति कथ्यते । अतः यः मार्गः इष्यते, सः मार्गः अनुस्रियताम् ।

नीतिचन्द्रिका

आप्तद्वेषाद्भवेन्मृत्युः परद्वेषाद्धनक्षयः ।
राजद्वेषाद्भवेन्नाशो ब्रह्मद्वेषात्कुलक्षयः ॥ १६ ॥

पदविभागः

आप्त-द्वेषात्, भवेत्, मृत्युः, पर-द्वेषात्, धन-क्षयः,

राज-द्वेषात्, भवेत्, नाशः, ब्रह्म-द्वेषात्, कुल-क्षयः ।

अन्वयः

आप्तद्वेषात् मृत्युः भवेत् । परद्वेषात् धनक्षयः (भवेत्) । राजद्वेषात् (स्वस्य) नाशः भवेत् । ब्रह्मद्वेषात् कुलक्षयः (भवेत्) ।

कठिनपदार्थः

- आप्तानां = स्वजनानाम् ।
- क्षयः = हानिः ।
- परः = अन्यः ।

नीतिचन्द्रिका

आप्तद्वेषाद्भवेन्मृत्युः परद्वेषाद्धनक्षयः ।
राजद्वेषाद्भवेन्नाशो ब्रह्मद्वेषात्कुलक्षयः ॥ १६ ॥

भावार्थः

स्वजनैः सह कलहेन द्वेषेण वा मृत्युः भविष्यति । इतरेषां द्वेषकरणेन धनहानिः जायते । राज्ञा सह यदि द्वेषः क्रियते, तर्हि नाशः भवति । ब्रह्मणा सह द्वेषेण कुलहानिः भविष्यति ।

vyoma
॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
Saṃskṛtam . Saṃskṛtiḥ . Saṃskāraḥ

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome

@vyomalabs.in

- For downloading course-materials, login @ www.sanskritfromhome.org
- Subscribe to our youtube channel @ vyoma-samskrta-pathasala
- Buy our Samskrita-learning products @ www.digitalsanskritguru.com
- Support our cause for Samskrita-Samskriti @ vyoma.org

© 2024-25 All the content in this presentation is the intellectual property of Vyoma Linguistic Labs Foundation. All materials shared in our website are purely for the purpose of personal study.
Replication/reuse in any form without written permission from the organisation is prohibited.

CONTRIBUTE now & create a transformation; link in the description below

Thank You
For Watching

Don’t forget to
Subscribe, Like, Share, Comment

Click the bell